

GEZINSPOLITIEK IN BELGIE

W. DUMON

Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de Europese en de Amerikaanse gezinspolitiek. De Belgische gezinspolitiek is een schoolvoorbeeld van de Europese. In de ontwikkeling van de gezinspolitiek kunnen drie perioden worden onderkend. Een eerste, ontstaan na de eerste wereldoorlog, met een dubbele opzet: vooreerst de economische ondersteuning van de gezinnen, d.w.z. een horizontale herverdeling van de inkomens. Ten tweede, het sorteren van een demografisch effect. Na de tweede wereldoorlog werd deze politiek drastisch verouderd. De nieuwe politiek bestond erin niet enkel het materiële maar het gehele welzijn van het gezin te bevorderen. Deze politiek stond in vele opzichten haaks op de eerste en werd toch simultaan doorgevoerd. In de meest recente periode kennen wij een omvorming in de gezinspolitiek omdat meer en meer een element van verticale herverdeling doorspeelt in de economische ondersteuning van gezinnen, terwijl een aantal diensten door collectieve voorzieningen verzorgd, althans partieel, worden afgewenteld op het gezin.

Het begrip gezinspolitiek, zoals gebruikelijk in Europa aangewend dient sterk te worden onderscheiden van de notie "family impact" enkele jaren terug en vogue in Amerika. Onder "family impact" werd, naar analogie met de term "environment impact", verstaan : de invloed van wetgeving, bv. inzake defensie, arbeid enz. op het gezin. In feite gaat het hier in hoofdzaak om een projectie van het effect dat een maatregel, niet als gezinsmaatregel bedoeld, zou hebben op gezinnen, bv. maatregelen inzake arbeidsduur. Het Europees begrip gezinspolitiek daarentegen omvat traditioneel maatregelen die direct op gezinnen zijn gericht, of, zoals P. de Bie het nog in 1963 uitdrukte : "De gezinspolitiek heeft tot doel de gezinnen te helpen, zowel op het materiële als op het morele, het psychologische en het institutionele plan" (P. de Bie, 1963: 6). Inderdaad, tot in de jaren zestig werd in Europa gezinspolitiek duidelijk beschouwd als een beleid rechtstreeks gericht op de ondersteuning van het gezin. De jaren zestig betekenen een kentering. Zo omschrijft E. Grønseth in 1976 gezinspolitiek als het beleid dat er op gericht is de structuur en de functies van gezinseenheden te beïnvloeden (E. Grønseth, 1969: 9); dit kan dan zowel betekenen ondersteunen dan wel veranderen.

Onder Europese gezinspolitiek, ook de Belgische, dient derhalve te worden verstaan de maatregelen die de overheid neemt, direct gericht op gezinnen en met de opzet hen te beïnvloeden. Hierbij twee opmerkingen : tot de jaren zestig was het duidelijk dat dit betekende : gezinnen stutten en steunen, en ten tweede, wat onder gezin diende te worden verstaan werd als evident beschouwd, het diende niet nader te worden gedefinieerd. De Amerikaanse notie van "family policy" is veel recenter, komt eigenlijk pas na de jaren zestig naar voren, en daar ligt het kernpunt eigenlijk op de vraagstelling of de overheid zich wel direct met het gezin kan inlaten : de indringing in de private sfeer, een domein traditioneel overgelaten aan de zorg van kerken en andere hulpverleners (1). Bovendien wordt sterk getwijfeld aan de mogelijkheid om dit te doen, d.w.z. wordt getwijfeld aan het effect dat maatregelen, door de overheid genomen, zouden sorteren op gezinnen (2). Wanneer in de Amerikaanse samenleving aan gezinspolitiek wordt gerefereerd, dan heeft dit heel weinig te maken met de invloed van directe maatregelen van de overheid op gezinnen, maar met het ongewilde effect dat maatregelen, die niet voor gezinnen bedoeld zijn, sorteren op gezinnen (3). De Belgische gezinspolitiek biedt een goed voorbeeld van de West-Europese gezinspolitiek, zodanig dat de ontwikkelingsgang van de Belgische gezinspolitiek inzicht verschaft in de mechanismen van het overheidsbeleid t.a.v. "gezinnen" in geheel West-Europa. In deze ontwikkelingsgang kunnen een drietal fasen worden onderkend : een welvaartpolitiek, een welzijnpolitiek, respectievelijk een gemengd beleid.

1. Gezinsbeleid als welvaartsbeleid

De gezinspolitiek, waaronder dient te worden verstaan een geheel van maatregelen, door de overheid genomen, in dit geval de centrale overheid, is tot stand gekomen na de eerste wereldoorlog. Het kenmerk van dit beleid was de economische ondersteuning van gezinnen. Twee maatregelen stonden hierbij centraal : ten eerste belastingvermindering naargelang van de "gezinslasten"; ten tweede de kinderbijslagen. Dit beleid betreft derhalve het organiseren van sociale transferten, d.w.z. van de gemeenschap naar gezinnen toe, dit in tegenstelling met het huwelijk en het huwelijksgoederenrecht, waarbij private transferten geregeld worden. Beide maatregelen van dit economisch gezinsbeleid bestaan ook nu nog, waarbij de belastingen, "Familienlastenausgleich", vooral in Duitsland en tot op zekere hoogte ook in Nederland, centraal staan terwijl daarentegen de kinderbijslag vooral centraal staat in Frankrijk, en eigenlijk ook wel in België, ofschoon in ons land beide systemen voorkomen, wat overigens, in mindere of meerdere mate, in alle Europese landen het geval is. Dit beleid, gericht op de economische ondersteuning van het gezin, kan men karakteriseren als een gezins-inkomens-beleid.

De karakteristieken van dit beleid kunnen als volgt worden samengevat. Ten eerste krijgen we hier vormen van directe transferts naar gezinnen toe. Voor de belastingen betekent dit in feite een negatieve transfert, d.w.z. dat de gezinnen minder aan de gemeenschap dienen af te dragen naargelang van de gezinsomvang. Inzake kinderbijslag betekent het positieve transferts van de gemeenschap naar de gezinnen toe naargelang van het kinderaantal (kinderlast) en dit op een progressieve wijze. Ten tweede, in feite betekent dit dat we hier een systeem hebben naargelang van de lasten, doch niet naargelang van de draagkracht. Inderdaad, de kinderbijslag bv. is niet inkomens-gerelateerd. De belastingvermindering sorteert geen effect voor gezinnen die überhaupt geen belasting dienen te betalen, enz. Dit betekent een horizontale herverdeling, d.w.z. het wegwerken van de relatieve deprivatie, het partieel wegwerken van bestedings-beperkingen wegens gezinsomvang. Kan men dit systeem als horizontaal duiden op het niveau van de individuele gezinnen, dan is dit systeem daarentegen maatschappij-blind op sociaal niveau. Op sociaal niveau is het systeem alleen maar horizontaal of neutraal in de hypothese dat de kinderen gelijk verdeeld zouden zijn over de onderscheiden klassen, standen of rangen. Wanneer grotere gezinnen vooral voorkomen in hogere milieus, dan krijgen we een transfert van hogere naar lagere groepen. In de jaren dertig kenden we nog een soort U-curve in deze, zodanig dat vooral de middengroepen bijdragen dienden te leveren (4). Het belangrijke punt hier is echter dat dit aspect in de jaren dertig, tot en met de jaren vijftig, zestig, eigenlijk niet werd bestudeerd. In dit opzicht was dit systeem als dusdanig feitelijk maatschappij-blind. Het is pas in de jaren

zeventig dat, vooral door het werk van Deleeck en zijn équipe, dit facet is onderkend geworden, het fameuze, zogenaamde, Mattheüs-effect (5).

Een derde karakteristiek is dat gezinspolitiek en demografische politiek hier elkaar overlappen en zelfs samenvallen. Steun aan gezinnen wordt mede gevoerd op grond van demografische doelstellingen. De inhoud is dan onveranderlijk en eenzijdig pro-natalistisch. Toch kan van in het begin onderkend worden dat de grondslag van het gezinsbeleid niet uitsluitend demografisch is maar dat het economisch welzijn van de gezinnen als legitimering wordt aangevoerd. Zo zal Van Mechelen bijvoorbeeld in 1957 schrijven over de dreigende proletarisering van het grote gezin (F. Van Mechelen, 1957). Wel kan worden gesteld dat de gezinspolitiek wordt voorgesteld als zijnde functioneel voor een demografische politiek.

Een vierde karakteristiek is hiervan het correlarium : dat de gezinspolitiek vooral zal gedragen worden door het katholieke bevolkingsdeel, waarvan de politieke exponenten dit beleid ook zullen uitbouwen. De geboorteregeling, en vooral het gebruik van contraceptie hoort tot 1973 (6) thuis in het strafwetboek en betekent verbod, niet enkel op de verspreiding van de middelen maar ook op de propaganda terzake (lees : verspreiding van de informatie). Het zal tot 1987 duren eer de condoms plots van overheidswege aanbevolen worden (7). De gezinsbeweging zelf zal zich van in het begin pluralistisch opstellen, d.w.z. zich niet-partizaan opstellen, doch zal in haar sociologische samenstelling, zowel qua structuur (ledenbestand, bestuur enz.) als qua cultuur (opvattingen, programma) meest aansluiting vinden bij het katholieke bevolkingsdeel. Overigens zijn het juist de katholieke partijen of de partijen die in hoofdzaak recruterende onder het katholieke bevolkingsdeel zoals bv. de elkaar opvolgende Vlaams-Nationalistische partijen, die "het gezin" sterk naar voren zullen schuiven in hun ideologisch pakket en in hun sollicitatie naar de gunst van de kiezer (8).

Ten vijfde, gegeven de omstandigheid dat deze politiek een Inkomenspolitiek is, zal een groot deel van deze politiek dan ook rechtstreeks op het loon zijn gericht. De idee van het gezinsloon ligt mede aan de grondslag van de kinderbijslag. De idee is dat de man genoeg moet kunnen verdienen om in het levensonderhoud van vrouw en kinderen te kunnen voorzien (9). Kinderbijslag dient dan ook te worden aangezien als een vorm van indirect loon en was aanvankelijk dan ook alleen voor werknemers voorzien. De datum van 4 augustus 1930 is hierbij heel belangrijk omdat dit betekent de veralgemening van de kinderbijslag voor alle loon- en weddetrekkenden. In 1936 wordt ook het stelsel der zelfstandigen opgericht. Merkwaardig hierbij is dat de kinderbijslag, op grond van de arbeidsprestatie van de echtgenoot/vader wordt uitbetaald aan de echtgenote/moeder. Dit betekent vooreerst dat naargelang van het statuut van de man (zelfstandige-loontrekkende) er een verschillende kinderbijslag was (is) en dat bovendien de aard van de betrekking determinerend is voor het

stelsel waartoe men behoort (privé, staat en een speciale categorie : de mijnwerkers). Bovendien betekent het dat de vrouw het geld krijgt, primair op grond van de prestatie van de man. Het betekent dat het tot het begin van de jaren zeventig heeft geduurd eer de ongehuwde moeder recht had op kinderbijslag, tenzij uit hoofde van haar eigen arbeidsprestaties (10). Inderdaad, het beeld waarop de gezinsbijslag gesteund is, is dit van de arbeidende echtgenoot-vader, de zorgende echtgenote-moeder. Toch is dit beeld niet rigoureuus, gezien de arbeid van de vrouw die van de man kan substitueren en vooral dient dit traditionele gezinsbeeld te worden afgezwakt : het is degene die voor het kind zorgt die de kinderbijslag ontvangt.

Ten slotte, en dit is totaal omgekeerd in Europa tegenover Amerika, zijn de tegemoetkomingen niet enkel niet inkomensgerelateerd zoals hoger aangeduid, maar zijn ze vooral gestoeld, niet enkel op noden, maar a.h.w. op de bijdrage die het gezin aan de samenleving levert. In Frankrijk spreekt men van "les prestations familiales". Vervolgens is het merkwaardig dat, door de nadruk op de inkomenspolitiek, gezinspolitiek gekoppeld geworden is aan loonpolitiek - bv. de kinderbijslag werd aangezien als een vorm van indirect loon - het de verdedigers van de belangen van de werknemers geweest zijn, de vakverbonden of de syndicale organisaties, die in grote mate het gezinsbeleid hebben bepaald. De gezinsbeweging fungeerde mede als de leverancier van de ideeën, het vakverbond als degene die, op selectieve en partiële wijze, stukken uit dit eisenpakket afdwingbaar maakte.

Naast de belastingsverminderingen en de kinderbijslag zijn tal van andere maatregelen op te sommen, met gelijkaardige karakteristieken, bv. niet inkomensgerelateerd, en die als economische ondersteuning van het gezin kunnen worden beschouwd en duidelijk vallen binnen de reeks van overheidsmaatregelen. Zo is er bv. de korting op het spoor voor "kroostrijke gezinnen" (11), verminderingen op kadastraal inkomen, enz. Ook maatregelen van hier materiële aard, maar met sterk financiële inslag, kunnen hier worden genoemd, bv. vrijstelling van legerdienst wegens zgn. broederdiensten (12). Volledigheidshalve dient eraan toegevoegd dat ook maatregelen van niet-financiële aard, vrij vroeg in het pakket voorkwamen, zoals bv. prioriteit inzake de toelating tot de Kadettenschool, waar naast zonen van militairen, oorlogsslachtoffers, en andere uitgelezen categorieën ook voorkomt : zonen uit gezinnen van vier kinderen en meer (13). Deze politiek, vooral uitgebouwd tussen de beide wereldoorlogen, vormt nog de grondslag van het gezinsbeleid, en staat in de allerjongste jaren terug in het middelpunt van de belangstelling, terwijl ondertussen in de naoorlogse jaren een totaal nieuw soort gezinsbeleid is tot stand gekomen.

2. Gezinsbeleid als welzijnsbeleid

Op het einde van de jaren zestig en vooral in de eerste helft van de jaren zeventig is een totaal nieuwsoortig beleid tot stand gekomen, dat kan worden geduid als een soort twee-sporen-beleid. Eensdeels een preventief en curatief beleid, gericht op het geestelijk en moreel welzijn van het gezin, anderdeels een partieel en part-time gezinsvervangend beleid, gericht op het opnemen van verzorgende taken die traditioneel tot het gezin behoorden door andere instanties dan het gezin. In tijdsperspectief komt het eerstsoortige beleid iets eerder aan bod dan het laatste, doch beide zijn vrij simultaan ontwikkeld en - wat belangrijker is - veelal door dezelfde bewindslieden. Inderdaad, in de jaren zestig verschijnen plots overal in Europa, ook ten onzent, Ministers van Het Gezin. Gezien Europa vrijwel overal coalitie-regeringen kent en, gelet op de omstandigheid dat de Christen-democraten in de meeste van die landen de dienst uitmaken, is het, in het licht van wat hierboven gesteld werd, heel begrijpelijk dat de portefeuille van gezin (of van gezin en jeugd enz.) meestal in handen was van christen-democraten. Bovendien waren deze portefeuilles meestal in handen van vrouwen, ook ten onzent.

Inmiddels zijn deze ministers praktisch overal verdwenen, terwijl bij ons deze materie is geregionaliseerd en we, binnen de Vlaamse Executieve, nog een Gemeenschapsminister kennen voor Welzijn en Gezin. De eerste Minister van het Gezin ten onzent was mevrouw De Riemaker (14), verwant met de Middenstandsbeweging, terwijl haar opvolgers kwamen uit kringen van de Christelijke Arbeidersvrouwen, een omstandigheid die, zoals zal blijken, niet onbelangrijk is. Er is maar één keer een mannelijke Socialist Minister van het Gezin geweest, met name de heer Breyne (15) uit Ieper en, wellicht niet toevallig, werd gedurende dit *interregnum* de aanduiding van dit departement dan ook gewijzigd in die van Huisvesting en Gezin. Deze ministers hadden niet in hun bevoegdheid de "Familienlastenausgleich" (Departement Financiën) noch de kinderbijslag (Departement Sociale Zaken) noch andere economische maatregelen zoals vermindering op het spoor (Departement Verkeer) maar ontwikkelden een geheel nieuw soort gezinsbeleid of, anders uitgedrukt, werden aangesteld omdat er behoefte was aan geheel nieuw soortige maatregelen ten behoeve van het gezin, wat men in Nederland genoemd heeft het immateriële gezinsbeleid.

a) Preventief en curatief beleid

Onder preventief en curatief beleid kunnen twee maatregelen worden aangeduid die een geheel nieuw facet geven aan het gezinsbeleid. Het betreft vooreerst campagnes van vorming en Informatie. Vorming behelst meer speciaal : voorbereiding op het huwelijk respectievelijk seksuele voorlichting. Belangrijker echter in deze sector zijn de campagnes

van informatie, voorlichting en vorming inzake gezinsplanning met inbegrip van technische aanduidingen over anti-conceptiva. Vooral de belangstelling voor de anovulerende middelen, de zgn. pil, stond hierbij centraal (16). Een tweede reeks maatregelen, meer van curatieve aard, vormen wat toen genoemd werd de Huwelijks- en Gezinsraden. Het betreft hier een stimulans tot het oprichten van consultatiebureaus voor gezins- en levensvragen (17), met inbegrip van de problemen inzake seksualiteit. Deze gehele politiek staat in het teken van structurele verschuivingen, maar evenzover van culturele verschuivingen waarbij de focus van aandacht voor het gezin verschuift van het institutionele naar het interactionele. D.w.z. in plaats dat het gezin wordt gedefinieerd als instituut wordt het meer en meer beschouwd als een relatie. Ook het kind wordt aangezien als het produkt van een relatie. De nadruk ligt op het gewilde, het geplande kind. De verhoogde beheersbaarheid van de vruchtbaarheid door het beschikbaar komen van de zogenoemde anovulerende middelen (in België komt de Pincus-pil op de markt in 1962) past helemaal in het kader van de veranderende gezinsopvattingen waarop het beleid heel duidelijk inspeelt. De nadruk op de negatieve beheersing van de vruchtbaarheid in de jaren zestig, zal in de jaren tachtig gecomplementeerd worden door nadruk op positieve vruchtbaarheidsbeheersing, de zgn. Hi-tech-babies (18). Op dit laatste aspect heeft het beleid totnogtoe heel weinig ingegrepen en worden bepaalde zaken, zoals het fenomeen draagmoeders, bij geschillen veeleer het voorwerp van uitspraken van rechtbanken dan van de wetgevende of uitvoerende macht.

Dit nieuwsoortig beleid heeft vrijwel de omgekeerde karakteristieken van het beleid uit de vooroorlogse periode, doch beide lopen simultaan verder. Waar het vroegere beleid economisch gericht was, is dit beleid per definitie niet economisch; doch ook de intrinsieke karakteristieken zijn tegengesteld. Vooreerst is dit geen direct doch indirect beleid. Ofschoon het Ministerie zelf wel wat brochures uitgeeft, wordt de gehele vorming, en zeker de gehele curatieve actie gesubcontracteerd. Aanvankelijk gebeurt deze onderaanneming vrijwel overal in Europa naargelang van de opdelingen die karakteristiek zijn voor de samenleving. Zo in Nederland naargelang van denominaties, zo ten onzent naar linguïstieke apartheid en levensbeschouwelijke opdeling. Het Ministerie subsidieert; eigenlijk zijn het geen echte subsidies gezien deze soms tot 100 % belopen; het betekent reëel : subcontracteren. Ten tweede, in tegenstelling tot de zogenoemde maatregelen van welvaart, zijn deze maatregelen van welzijn uitsluitend gericht op cliënten-consumenten. Het effect ervan is beperkt tot degenen die door deze programma's worden bereikt: ze hebben geen effect op alle gezinnen die ervoor in aanmerking komen maar op een heel kleine fractie ervan. Ten derde hebben deze programma's, zoniet in het leven geroepen dan toch heel sterk bevorderd, de ontwikkeling van een hele reeks professionelen, deskundigen op het vlak van het gezin, die van gezinsopvoeding, maar vooral van gezinscounseling en -therapie een eigenstandig beroep hebben gemaakt, al dan niet in dienstverband. Dat is nog meer

waar voor de reeks maatregelen die verder worden aangeduid onder de noemer van het gezinsvervangend beleid. Het budget aan gezinspolitiek besteed, of verhoging van dit budget, wordt wel gelegitimeerd als zijnde ten behoeve van gezinnen - en inderdaad, het indirecte effect ervan op gezinnen zou kunnen worden nagetrokken - doch komt in de eerste plaats ten goede aan de professionelen. Ook in dit opzicht is dit beleid een indirect beleid.

Tenslotte dient aangestipt dat de gezinspolitiek en de demografische politiek elkaar hier doorkruisen. De nadruk op het gewilde en geplande kind komt ten onzent niet vanuit enige maatschappelijke definitie van overbevolking. Ofschoon in de jaren zeventig, vooral sinds het rapport van de Club van Rome, ook ten onzent enige bekommernis was over de bevolking als vervuiler (19), is deze bekommernis nooit inspiratiebron geweest voor overheidsbeleid, te meer daar het maatschappelijk bewustzijn ten onzent veel groter is t.a.v. de vergrijzing van de bevolking en ook het overheidsbeleid veel meer op deze bevolkingsstructuur is geaxeerd geweest dan op de loutere bevolkingsomvang en/of -densiteit. Bevolkingsbeleid en gezinsbeleid stonden hier derhalve haaks op elkaar.

Samengevat dient te worden aangestipt dat het beleid, ofschoon opgezet in de jaren vijftig, vanuit een ideologie van gezinsondersteuning, in feite neerkomt op hulp en steun ten behoeve van de relationele ontplooiing, en meer en meer als steun aan de individuele ontplooiing. Het individu en zijn mogelijkheden staan hier meer als centraal punt dan het gezin als instelling er/of groep. Sommigen hebben dit geduid als het ego-tijdperk.

b) Gezinsvervangende maatregelen

Naast de zgn. preventieve en therapeutische maatregelen dienen de gezinsvervangende maatregelen te worden vermeld als onderdeel van wat zou kunnen worden geduid als het welzijnsbeleid ten behoeve van het gezin. Twee maatregelen komen hierbij naar voren. Een eerste betreft kinderkribben en andere vormen van kinderopvang zoals onthaalmoeders en dergelijke (20). De tweede betreft hier de zgn. gezins- en bejaardenhulp, waarbij uiteraard in dit artikel de gezinshulp centraal staat (21). Ook deze maatregelen hebben de karakteristieken gemeen met de hierboven vermelde. Sommige daarvan zijn sterker geprofileerd zoals bv. de professionalisering in de sector gezins- en bejaardenhulp. Het is hierbij zelfs zo dat de werkregeling van de betrokken helpers meer functie is van hun eigen arbeidsstatuut dan aangepast aan de behoeften van het gezin. Dit komt bv. scherp tot uiting in de dienstregeling, de uren waarop de prestaties worden verricht, nl. in hoofdzaak tijdens de gewone kantooruren, wanneer de kinderen normaliter naar school zijn. Bovendien zijn deze professionelen syndicaal beter georganiseerd dan hun cliënten/consumenten, de gezinnen, die veel minder bij machte zijn hun noden in deze te formuleren, laat staan hun

eisen afdwingbaar te maken. Gezinnen hebben overigens geen inspraak noch in de organisatie noch in de functionering van de diensten ter hunnen behoefte opgezet.

Naast de karakteristieken die gemeen zijn kunnen deze maatregelen worden onderscheiden van de bovengenoemde omdat ze ook specifieke kenmerken hebben die bovendien niet enkel anders liggen doch tegengesteld zijn. Waar de eerste groep maatregelen in wezen proberen zoveel mogelijk gezinnen of individuen te bereiken, zijn de laatste maatregelen veel meer selectief. Bovendien, en daarmee samenhangend, zijn deze laatste maatregelen sterk inkomensgebonden. De toegang tot de diensten en/of de door hen geleverde service is, althans in theorie, prioritair voorbehouden aan de laagste inkomensgroepen. In tegenstelling met de vorige reeks maatregelen zijn de diensten niet gratis en dient er te worden betaald voor de service (fee for service). Daarbij is het bedrag dat men betaalt niet zo zeer afhankelijk van de dienst die men krijgt, maar wel progressief naargelang van het inkomen waarover het gezin beschikt. Voor middelhoge en hogere (gezins)-inkomens prijzen de diensten zichzelf uit de markt, zodanig dat sommige van deze diensten voor sommige gezinnen eigenlijk beter uit de vrije marktsector kunnen worden betrokken.

Tenslotte dient te worden opgemerkt dat, in het licht van wat hierboven gesteld werd, met de nadruk op de persoonlijke ontplooiing, het gehele gezinsbeleid in toenemende mate, zonet opgeslorpt, dan toch verweven zit in een totaal welzijnsbeleid. Dat welzijnsbeleid heeft *minder het gezin als eenheid van beleid op het oog dan wel bredere maatschappelijke categorieën*, vooral gesteund op de criteria van leeftijd en geslacht. Naar leeftijd : vooral het jeugdbeleid en het bejaardenbeleid is sterk uit de verf gekomen, naar geslacht : vooral het beleid ten behoeve van de emancipatie van de vrouw. Verder is er, uiteraard binnen het welzijnsbeleid, een beleid naargelang van de specifieke noodsituaties zoals bv. gehandicapten, behoeftigen enz. In toenemende mate wordt het gezinsbeleid toegespitst op de zgn. gezinsdimensie binnen deze groepen en vervaagt een geprofileerd beleid ten behoeve van "het gezin". Meer nog, men kan stellen dat de welzijnspolitiek voor bepaalde categorieën in zekere mate de gezinspolitiek heeft weggedrukt. Een goed voorbeeld hiervan wordt geboden in de sector gezins- en bejaardenhulp waar het aandeel van de bejaardenhulp sterk toeneemt t.a.v. de gezinshulp (22). Meer nog, bepaalde aspecten van de welzijnspolitiek staan haaks op aspecten van de gezinspolitiek. Zo o.m. bepaalde maatregelen die door gezinsorganisaties worden voorgestaan zoals de SPT (Sociaal Pedagogische Toelage) voorgestaan door de Bond (Bond van Grote en van Jonge Gezinnen, BGJB), die zelfs in een wettelijke beschikking (23) is gevat maar nooit toegepast - de uitvoeringsbesluiten zijn nooit verschenen - mede door de hevige contestatie, vooral uitgevoerd vanuit emancipatorische hoek (24).

Deze tegenstelling tussen zgn. gezinsbeleid en zgn. emancipatorisch beleid heeft niet enkel betrekking op het welzijnsbeleid, maar heeft ook "spill-over"-effecten op het oude welvaartsbeleid, waar vooral de "Familienlastenausgleich" heel zwaar geïmponeerd wordt, vooral in de jaren zestig, begin jaren zeventig. De BGJG staat een soort splittingsysteem voor, de emancipatorische vrouwenbewegingen daarentegen staan een systeem voor van decumul. Onder splitting wordt verstaan dat het inkomen van het gezin, ten behoeve van de belastingen, verdeeld wordt over het aantal gezinsleden. In een systeem, zoals het Belgische, met relatief sterke belastingsschalen betekent dit volgens de BGJG dat de belastingen rechtvaardiger verdeeld zijn naargelang van de draagkracht van het gezin. Volgens de emancipatorische vrouwenbeweging betekent dit echter dat er weinig incentieven gegeven worden opdat vrouwen een bezoldigde activiteit buiten huis zouden opnemen en geeft dit een sterke incentive voor de clichering van de bestaande, scheve rolpatronen. Zij bepleiten dan ook het systeem van de decumul, d.w.z. dat het loon van de echtgenoten niet zou worden samengevoegd, wat inderdaad heel nadelig is bij progressieve belastingsschalen maar dat de lonen van de beide echtgenoten zoveel mogelijk afzonderlijk zouden worden belast, wat dan op zijn beurt een sterke incentive zou vormen voor de stimulans van de buitenhuisarbeid van de vrouw, een van de grondpeilers om te komen tot de economische onafhankelijkheid van vrouwen (25). Deze belangstelling voor de gezinspolitiek oude stijl zal nog toenemen op het einde der jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig, zodanig dat het hier een nieuwe periode, met eigen karakteristieken kan worden onderkend (26).

3. Nieuwe ontwikkelingen

De ontwikkelingen in de jaren zestig en ook nog zeventig, gingen sterk in de richting het individu te nemen als basis van het welvaarts/welzijnsbeleid. Dit streven werd o.m. sterk gesteund door het emancipatiestreven bv. van vrouwen, maar ook van andere categorieën zoals bv. de jeugd. Mede door de zgn. economische crisis uit de jaren zeventig, maar ook door andere ontwikkelingen, die gevoeglijk worden samengevat onder de noemer verrechtsing van de samenleving, werd ook in het beleid de eenheid gezin *meer en meer* als basis genomen i.p.v. het individu om een aantal maatregelen, vooral inzake transfert van overheidsmiddelen, te modificeren. De grote kreet in deze periode is dat het geïndividualiseerde beleid niet langer te betalen valt. Op de drie terreinen van financiële transfert : a) belasting, b) sociale zekerheid, c) sociale bijstand, worden dan ook maatregelen genomen, bijstellingen ingevoerd, die gezinsmodificerend werken. Op deze wijze wordt een spiegelbeeld gevormd van de politiek uit de jaren dertig, doch met omgekeerde effecten. Grotere, ook financiële lasten van vaderlijk staat, worden afgewenteld op het gezin.

a) Herverdeling arbeid

Dit geldt niet enkel voor het stelsel van herverdeling van inkomende sociale transfers; in deze periode, gekenmerkt door hoge en structurele werkloosheid, gaan ook stemmen op tot herverdeling van het schaarse produkt arbeid, herverdeling van de arbeid. Ofschoon dit een vraagstuk is waarbij het gezinsbeleid slechts marginaal staat, komt ook hier, voor sommigen wellicht onverwacht, het gezinsbeleid aan bod. Zo wordt door de gezinsbeweging voorgesteld het aantal betrekkingen niet per individu maar per gezin te regelen (27). Elk gezin zou dan recht hebben op anderhalve arbeidsplaats. Uiteraard is deze maatregel om vele redenen, o.m. uitvoerbaarheid, tot nog toe nooit voorwerp geweest van enig wetgevend initiatief, laat staan van enige overheidsbemoeiing, doch tekent ietwat het gewijzigd klimaat inzake gezinsbeleid. Meer nog, en concreter, is de maatregel tot ouderschapsverlof die, juist wegens bezwaar, o.m. vanuit feministische hoek - hij wordt geduid als een van de maatregelen die de vrouwen terug aan de haard willen binden - ingekapseld wordt in een gehele regeling tot loopbaanonderbreking (28). Er dient hierbij aangestipt dat de rethoriek, zowel door de gezinsbeweging als door de overheid gevoerd, gewijzigd is : de gezinsbeweging maakt geen onderscheid tussen echtgenoot-vader/echtgenote-moeder, maar gebruikt meer en meer de term "partner" of "een van de partners". Zo wordt de term "zwangerschapsverlof/moederschapsverlof" vervangen door "ouderschapsverlof" (29). De overheid reageert met het inkapselen van maatregelen, specifiek op gezinnen bedoeld, in een ruimere context; de maatregelen worden zagezegd opengetrokken, zodanig dat de controversale gezinsbeleid-emanipatiebeleid ondervangen wordt.

b) Herverdelingsystemen

Inzake fiscaliteit komt meer en meer, naast het gezin, het huwelijk in de belangstelling. Meer en meer wordt de claim geuit dat ongehuwd samenwonenden niet een fiscaal statuut mogen hebben dat voordeliger is dan dit van de gehuwden. Nieuw in dit opzicht is de klemtoon vanuit de gezinsbeweging dat het huwelijk eigenlijk zou dienen te worden geprimeerd (30). Het feitelijk overheidsbeleid blijft in deze vrijwel ongewijzigd, waarbij de klemtoon eer ligt op verdere decumul dan wel op splitting. Inzake splitting wordt de gezinsomvang, d.w.z. het kinderaantal meer en meer aan inkomensgrenzen gebonden, d.w.z. wordt de aftrekbaarheid voor kinderlast in sterkere mate tot inkomensplafonds gelimiteerd.

De grootste veranderingen in de loop van de jaren tachtig betroffen echter de sociale zekerheid waar, vooral in de sector werkloosheid, via de klemtoon op de notie gezinshoofd, de werklozensteun van een individueel recht, gebaseerd op individuele premies, sterk gezinsgemoduleerd werd (31). Algemeen werd aangenomen dat hierdoor vooral vrouwen

en ook de jongeren het sterkst werden getroffen. Nieuw is dat de gezinsdimensie of de huishoudenssamenstelling versterkt in het criterium sociaal beleid naar voren komt. De gezinssolidariteit wordt hier afdwingbaar gemaakt.

Dit is nog meer het geval in de sector van de sociale bijstand waar in de jaren tachtig de bedragen aan steuntrekkers plots, in sommige gevallen, van ascendenten en descendenten worden teruggevorderd (32). Het betreft hier niet zozeer een verandering in de wetgeving dan wel een verandering in het beleid. Deze strekking gaat nog verder doordat, vooral in de sector van de bestaanszekerheid, nieuwe interpretaties gegeven worden aan beschikkingen bv. inzake de kinderbijslag. Zo zijn er uitspraken van de arbeidsrechtbank, tot wiens bevoegdheid betwistingen behoren inzake bestaanszekerheid, waarbij vrouwen met kinderlast, recht hebbend op bestaanszekerheid toe te kennen door het OCMW, een verminderd bedrag krijgen toegewezen omdat een stuk van de kinderbijslag wordt aangerekend als een vergoeding voor de zorgen die zij aan het kind besteden. Ofschoon deze beschikkingen sterk werden aangevochten zijn zij uitdrukkelijk door het beleid bekrachtigd, wat wel duidelijk wijst op de toenemende tendens van de overheid om rechten die in de jaren zestig en zeventig onbetwist als individuele rechten werden aangezien, meer en meer (negatief) te gaan moduleren naargelang van de gezins- of huishoudsomstandigheid. Dit is des te meer waar daar, in de motivatie naar het argument billijkheid wordt verwezen, waarbij gedoeld wordt op de omstandigheid dat de huishoudsituatie van de betrokkenen dient te worden in acht genomen (33). Soms is het nodig om hierbij nieuwe termen te ontwikkelen. Zo heeft men in Nederland het begrip "voordeurdelers" gesmeed, wat er moge op wijzen dat deze tendens niet louter Belgisch is, maar zich ietwat overal in Europa aftekent, in het kader van de kreet : het einde van de welvaartsstaat, of, nauwkeuriger uitgedrukt, de grenzen aan de groei van de welvaartsstaat.

c) Veranderingen in de welzijnssector

De tendens tot het afwentelen van verantwoordelijkheid van de "samenleving" naar het gezin komt niet enkel voor op het stuk van de transfertmechanismen, maar is in het jongste decennium sterk geprononceerd in de sector van de gezondheids- en welzijnszorg, meer speciaal t.a.v. de gehele verzorgingssector. Vanaf de jaren zestig is er een sterke beklemtoning van de thuis-gezondheidszorg, aanvankelijk gestimuleerd vanuit de idee van een groter optimale benutting van de sterk gespecialiseerde apparatuur en infrastructuur. Dit is gaandeweg uitgebreid tot sterke nadruk op de thuisverzorging van zieken, bejaarden en gehandicapten. Termen zoals "mantelzorg" doen vanaf de jaren zestig opgang, doch het is vooral vanaf de jaren tachtig dat de thuiszorg heel sterk in de focus van de belangstelling staat (34). De gehele tendens is : weg uit de instituten naar thuisopvang, zij het onder

begeleiding. In dit verband dienen projecten zoals "thuisbegeleiding" te worden gesitueerd als het begeleid wonen, thuisbegeleiding van gehandicapten enz. Deze tendens wordt gestoeld op het welzijn van de individuele patiënt, anderdeels op de mindere kost die dit teweegbrengt voor de samenleving.

Omgekeerd is er groeiende onderkenning van de kostenfactor die dit meebrengt voor de gezinnen, zowel in materiële als immateriële termen. In materiële termen : de directe uitgaven en de indirecte, bv. door loonderving van de verzorgers. In immateriële termen de tijdsinvestering die dit vergt, en de differentiële verdeling van de lasten die vooral op vrouwelijke gezinsleden terechtkomen. De draagkracht van de gezinnen wordt hier door sommigen in vraag gesteld (35), terwijl anderen aandringen dat de overheid maatregelen zou nemen, regulerend zou optreden en als dusdanig een nieuwe vorm van gezinsbeleid zou introduceren, mede met inbegrip van geldelijke voorzieningen voor deze vorm van gezinszorg (36).

Deze tendens loop overigens parallel met een gehele beweging, strevend naar erkenning van huishoudelijke en gezinsarbeid in het algemeen. Naast de emancipatorische vrouwenbeweging ontstaan er georganiseerde groepen van vrouwen die erkenning opeisen voor de waarde van het huishoudelijke werk en de gezinsarbeid in het algemeen, in Vlaanderen de TOGS (37). Ook dit fenomeen is niet exclusief Vlaams noch Belgisch maar onderkenbaar in geheel Europa (38). Merkwaardig daarbij is dat, zoals in het geheel van de gezinspolitiek, de ene tendens weliswaar volgt op de andere, doch die in het geheel niet substitueert. Tegengestelde tendensen blijven naast elkaar voortbestaan, met het effect dat dezelfde Minister eensdeels een commissie installeert tot bestudering van de gezinsarbeid en terzelfdertijd maatregelen aankondigt tot positieve actie, d.w.z. positieve discriminatie om de toegang van vrouwen tot de arbeidsmarkt te vergemakkelijken door bv. aan bepaalde besturen op te leggen bij gelijke kwalificaties vrouwen boven mannen te prefereren (39).

Besluit

1. Het onderscheid, in het begin van dit artikel gemaakt, tussen gezinspolitiek eensdeels, "family impact policy" anderdeels, vervaagt en wordt gesupplementeerd door een soort beleid dat tussen de twee zit en waarbij het nodig was een nieuwe term te smeden, met name de gezinsdimensie, die mede ingecalculeerd wordt in het ontwerpen van maatregelen, bv. inzake defensiebeleid. Terzelfdertijd wordt het oude type gezinsbeleid, mede al dan niet terecht op demografische grond, opnieuw voorgeschoteld, niet enkel in België, doch ook in de ons omringende landen zoals bv. Frankrijk, in zekere mate ook in Nederland en Duitsland. Simultaan daarmee wordt ook het immateriële gezinsbeleid verder uitgebouwd, al dan niet

geïntegreerd in een welzijnsbeleid. Het is duidelijk dat al deze soorten politiek, zij het simultaan, door heel verschillende bewindslieden wordt gevoerd en, typisch voor wat ons land betreft, op de onderscheiden niveaus van overheidsbeleid (nationaal versus gemeenschapsbeleid), waarbij coördinatie uiteraard afwezig is, overlapping en contradictie niet is uit te sluiten. Ofschoon deze toestand wellicht zou kunnen geëvalueerd worden vanuit enig model van bestuurskunde, wordt deze constatacie hier enkel naar voren geschoven om aan te duiden dat bepaalde actors in het veld kritiek uitoefenen op bijvoorbeeld de gemeenschapsminister die het gezin tot haar bevoegdheidsdomein heeft, niet enkel of niet zo zeer om de inhoud van het beleid dat wordt gevoerd, maar wegens de omstandigheid dat haar bevoegdheid ten aanzien van het gezin partieel en facetmatig is (40).

2. Waar, in vele Europese landen, de figuur van ministers ten behoeve van het gezin inmiddels is verdwenen, vormen België en de Bondsrepubliek hierop uitzonderingen. Dit gaat wellicht gepaard met de aanwezigheid van relatief sterke - zowel in termen van organisatie als van macht - gezinsorganisaties die vooral sterk geaxeerd zijn op de gezinspolitiek van traditionele aard. Anderdeels is het emancipatorisch streven uit de jaren zestig-zeventig dat haaks stond op het gezinsbeleid, ofschoon niet geheel verdwenen, opgevolgd of minstens gesupplementeerd door een emancipatiebeweging van de tweede generatie waarbij een aantal van de eisen van het louter revendicatieve vlak worden overgebracht op het domein van de realisatie, mede als onderdeel van het overheidsbeleid. In dit stadium ziet men dan, naast de confrontatie, ook nieuwe inzichten ontstaan, waarbij gesteld wordt dat maatregelen ten behoeve van het gezin niet noodzakelijk anti-emancipatorisch hoeven te zijn (41). De definitie van de situatie verandert.

3. Dat onder de term gezinspolitiek tot in de vijftiger jaren uitsluitend het oude type gezinspolitiek werd verstaan, sorteert ook nu nog enig effect. De Scandinavische en Amerikaanse opvatting, dat onder gezinspolitiek niet enkel de welvaarts- en welzijnspolitiek dient te worden verstaan, maar in de eerste plaats beleid dat veranderingen in de structuur van het gezin meebrengt, d.w.z. veranderingen in, respectievelijk behoud van het gezin als Instituut, wordt slechts in de allerjongste tijd, en schoorvoetend, door de actors in het veld eveneens als gezinspolitiek beschouwd. Zo is het opvallend hoe de gehele materie inzake huwelijk en echtscheiding, met inbegrip van het huwelijksgoederenrecht, eigenlijk nooit centraal gestaan heeft in de debatten ten onzent gevoerd onder de stijl van gezinsbeleid. Een typisch voorbeeld hiervan wordt gevormd door het politiek debat in Kamer en Senaat gevoerd op het einde van de jaren zestig, inzake echtscheiding. Het debat ging hierbij in hoofdzaak tussen de CVP en de rest van de volksvertegenwoordiging, of beter uitgedrukt, enerzijds de Liberalen en Socialisten, die verruiming van echtscheidingsgronden wilden, tegenover Christen-Democraten die behoud voorstonden en de verruiming sterk afremden

c.q. wilden limiteren. Wat hierbij het meest opvalt was het maatschappelijk vacuum waarin dit debat zich afspeelde. Gezinsbeweging, respectievelijk vrouwenbewegingen namen geen standpunt in (42). In schril contrast hiermee stond het debat over de SPT. Anders uitgedrukt, de gezinspolitiek werd tot in de jaren zestig en ook nog zeventig aangezien als een beleid betrekking hebbend op de verdeling van schaarse goederen: materiële en immateriële. De sociale transferts stonden centraal. In toenemende mate echter worden niet enkel de sociale maar ook de private transferts in het gezinsbeleid betrokken. Dit is o.m. het geval voor grote stukken uit de burgerlijke wetgeving, zo o.m. de veranderingen inzake huwelijk en huwelijksgoederenrecht (behorend tot het domein van het Departement van Justitie). Dit stoelt op een dubbele grond: vooreerst ontstaan er nieuwe groepen die juist op dat vlak heel actief zijn. Zo bv. de vrouwenbewegingen uit de jaren zestig, en meer en meer ook mannenbewegingen zoals de BGMK (43). De omstandigheid dat in toenemende mate maatregelen enkel haalbaar zijn wanneer zij evenzeer tegemoetkomend zijn aan gezinsbewegingen als aan deze emancipatorische bewegingen, verandert de situationele context dermate dat het veld, van wat als gezinspolitiek wordt geduid, sterk verbreedt, doch terzelfdertijd diffuus wordt.

Bovendien zijn de ontwikkelingen op het vlak van huwelijk en gezin, vooral de ontwikkelingen inzake de gezinscyclus, met speciaal sterke veranderingen bij gezinsvorming en gezinsontbinding, dermate sterk dat het beleid in toenemende mate, niet enkel dient achterna te hollen om maatschappelijke ontwikkelingen te legitimeren, maar vooral dient achterna te hollen om de feitelijke discriminaties die daardoor optreden, weg te werken.

VOETNOTEN

1. Voor een inleiding tot het onderscheid cfr. ALDOUS, J., W. DUMON, *The Politics and Programs of Family Policy*, Notre Dame/Leuven, U. of N.D. Press/LUP, 1980.
2. Zie o.m. STEINER, G., *The Futility of Family Policy*, Washington, Brookings Institution, 1981.
3. - Een goed voorbeeld hiervan wordt geleverd door : MOEN, P., "Family Impacts of the 1975 Recession : Duration of Unemployment", *Journal of Marriage and the Family*, 41 (1979), 3, 561-572.
- Inzake de verdere ontwikkeling van de "Family Impact Analysis" in de USA kan verwezen worden naar : SPAKES, P., "Family Impact Analysis : It's Promises for Social Welfare", *Social Casework*, 4(1983), 1, 3-10.
4. Deze U-curve wordt nog teruggevonden in de periode 1950-1959 in Turnhout. Zie : VANHOUTVINCK, J., *Verschillen in de Huwelijksvruchtbaarheid van echtparen met onderscheiden beroepsniveau*. Antwerpen : De Standaard, 1967.
5. Zie o.m. : DELEECK, H., *Ongelijkheden in de Welvaartsstaat*, Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1977. Inzake "Kinderopvang", zie : DELEECK, H., e.a., *Het Matteüseffect. De ongelijke verdeling van de sociale overheidsuitgaven in België*, Antwerpen, Kluwer, 1983 (meer speciaal p. 292-296). Meer recente berekening vindt men o.m. in het onderzoeksrapport DECOSTER, A., e.a., *Sociale Zekerheid en Personenbelasting*. Leuven, HIVA, 1984. (Meer speciaal Hoofdstuk IV : De gezinsdimensie, pp. 69-129). Zie ook : *Referaten van de Contactdag Universiteit - Arbeidersbeweging : Draagkracht, sociale zekerheid en personenbelasting* (HIVA, Leuven, 31 mei 1985) (pro manuscripto).
6. Bij Wet van 9/7/1983 werden de laatste drie alinea's van artikel 383 van het Strafwetboek opgegeven. Die luidde tot dan toe : "Wordt gestraft (...) hij die voorwerpen, bijzonder bestemd om zwangerschap te voorkomen, uitstalt of verspreid ofwel reclame maakt om de verkoop daarvan te bevorderen (...)".
7. Eind januari 1986 besloot de (Nationale) Regering acht miljoen vrij te maken voor een nationale informatiecampagne over Aids. Het stimuleren van het gebruik van condooms staat hierbij aan de orde. Staatssecretaris W. De Meester kondigt in dit verband een nieuw K.B. aan.
8. Zie o.m. DUTRY, G., *Het Gezinsbeeld bij de Belgische Politieke Partijen*. (Eindverhandeling K.U.Leuven, Faculteit der Sociale Wetenschappen, 1972) (pro manuscripto); VANDEPLAS, L., *Het Gezinsbeeld bij de Belgische Politieke Partijen*. (Eindverhandeling K.U.Leuven, Departement Sociologie, 1977) (pro manuscripto).
9. Dit is een van de grondstellingen van de "Congressen van Mechelen" uit het einde van de vorige eeuw en sindsdien opgenomen in de "sociale leer van de kerk" zoals die te onzent bloeide van het eind der jaren veertig tot het eind der jaren zestig. Zie o.m. VAN GESTEL, C., *Inleiding tot de sociale leer van de Kerk*, Antwerpen, 't Groeit, 1949. IDEM, *La doctrine sociale de l'Eglise*, Bruxelles, La pensée catholique, 1963 (3e ed.).
10. Dit werd geregeld in de wet op de gewaarborgde gezinsbijslag. Wet van 20 juli 1971 (S.B. 7 aug. 1971); van kracht per 1 januari 1972.
11. K.B. van 15 juli 1922 (B.S. van 21 juli 1922).
12. Nu nog een heet politiek hangijzer. Op 29 januari 1987 verdaagde de Senaat "vrijwel eenparig" de stemming over het ontwerp van Militiewet. "De CVP tilt er vooral zwaar aan dat de "gezinsdimensie niet genoeg tot uiting komt. Na een korte onderbreking van de vergadering sloot de SP zich hierbij aan, (...) ook de SP-fractie is gevoelig voor de verzuchtingen van de gezinsorganisatie zie Wyninckx" (ESN in De Standaard van 30.01.1987, p. 3). Zie ook : SENAAT, Vergadering van donderdag 29 januari 1987 -

Plenaire Vergaderingen van de Senaat - namiddagvergadering - *Beknopt verslag - Gewone Zitting 1986-1987*, 317-319.

13. ± 50 % van de studenten worden prioritair toegelaten.
14. Minister van 27 juli 1965 tot 11 februari 1966 (Regering : Harmel/Spinoy) en van 19 maart 1966 tot 7 februari 68 (Regering : Van den Boeynants/De Clercq).
15. Minister van 17 juni 1968 tot 8 november 1971 (Regering : Eyskens/Merlot-Cools).
16. - Een eerste brochure werd uitgegeven in 1973 door het Departement van Volksgezondheid en van het Gezin, onder de titel : "Anticonceptie en Verantwoord Ouderschap"; ze bevatte vooral technische voorlichting. De brochure werd op 850 000 ex. verspreid. Daarnaast diende (gespecialiseerde) informatie verstrekt te worden door artsen, gynaecologen, verplegers/verpleegsters en maatschappelijke werkers (zie : DE SAEGER, J., *Bewust Ouderschap. Bericht over Informatieverbreiding*. Brussel, Ministerie van Volksgezondheid en van het Gezin, 1977, p. 7. Van deze brochure zijn heruitgaven verschenen resp. in 1976, 1978 en 1986.
- Voor het eerst werd bij K.B. van 11/1/1974 subsidies verleend voor informatieverstrekking inzake anticonceptie.
17. De eerste centra werden in de jaren 1956-57 opgericht in de vijf hoofdsteden van het Vlaamse land door de vereniging "Huwelijks- en Gezinsraden" (Katholiek van strekking); Het eerste Centrum voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding (CSCO - Vrijzinnig van strekking) opende in 1960 haar consultatiebureau te Gent. De eerste regeling tot subsidiëring dateert van 1970 (K.B. 3 april 1970). Zie ook : MARIEN, S., Huwelijk, gezin en seksualiteit. Problematiek en hulpverlening, in LAMMERTYN, F., (ed.), *Meer kansen voor kansarmen*. Zele, Reinaert, 1979, 61-74; MARIEN, S., en DERKONINGEN, B., De Centra voor Prematrimoniaale-, Matrimoniaale- en Gezinsconsultatie (PMG-Centra) in : *Welzijnsgids*, Antwerpen, Kluwer, deel : Organisatie II.A.2.1. Afl. 22 (januari 1985). Inmiddels is er een nieuwe regeling met nieuwe benaming : Centra voor Levens- en Gezinsvragen (B.V.E. 11 sept. 5, B 31.12.85). DECONINCK, W., 25 jaar CSV/30 jaar CGSO, in : *Seksualiteit - Relaties - Geboortenregeling*. Brussel, CGSO, 1986, 129-132.
18. Komen heel sterk in het nieuws ook ten onzent en in de internationale pers bv. : "Hi-Tech Babies. The Medical, Legal and Ethical Challenges of a Brave New World". *Newsweek*, 18 maart 1985.
19. Zo werd te Leuven van 19 tot 20 oktober 1973 een "Ecolloquium" gehouden waar ondermeer de relatie "bevolking - vervuiling" aan de orde stond wat niet zonder weerklank was (o.m. in de pers). Zie ook : VAN MOESEKE, P., en TAVERNIER, K., *Het Huis staat in Brand. Bevolking en bevulling*. Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1975.
20. Het eerste na-oorlogse besluit dateert van 13 febr. 1970. Het K.B. van 25 september 1974 (B.S. 27.9.1974) stelde de wijze vast waarop het Fonds voor Collectieve Uitrustingen en Diensten diende ingericht te worden en tegemoetkomingen verleend aan bewaarplaatsen voor kinderen van 0 tot 3 jaar. (Inmiddels wordt de kinderopvang geregeld bij decreet (Vlaamse Gemeenschap) van 21/12/83 - S.B. 30.12/83). Zie ook : MENS EN RUIJTE, *Uitbouw van de Kinderopvang in de Vlaamse Gemeenschap*. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1984.
21. Reeds in 1949 wordt het privaat initiatief in deze reeds erkend en gesubsidieerd (R.B. van 1 maart 1949). De eerste fundamentele reglementering terzake kwam evenwel in 1965 tot stand (K.B.'s van 12 mei 1965) en werden geconsolideerd in 1973 (K.B. van 1973). Zie ook : MARIEN, S., en RENIER, R., *De diensten van gezins- en bejaardenhulp*, in : LAMMERTYN, F., (ed.), *Meer kansen voor kansarmen*. Zele, Reinaert, 1979, 105-120; MARIEN, S. en DERKONINGEN, B., De gezinshulp in het kader van de diensten voor gezins- en bejaardenhulp (DGBH), in : *Welzijnsgids*, Antwerpen, Kluwer, Organisatie II.A.2.1. Afl. 22 (januari 1985). (De jongste reglementering inzake Gezins- en Bejaardenhulp dateert van 1983 - K.B. 23.03.83 - B.S. 2804.83).

22. Dit werd reeds in 1974 onderkend. Zie : VERSCHUEREN, G., *Gezinshulp. Een beschrijvend exploratief onderzoek in een hulpverlenende dienst.* (Eindverhandeling K.U.Leuven - Departement Sociologie, 1974) (pro manuscripto). Deze toestand werd in meer uitgebreid onderzoek bevestigd zie : RINGOOT, M., en MARTENS, B., "*Een Familiehulp op maat...*" *Onderzoek naar de behoeften aan hulp en de hulpverlening bij de diensten voor gezins- en bejaardenhulp van Familiehulp - KAV*, Brussel, KAV, 1980. (Inzake : behoefte aan hulp buiten de normale werkuren bij gezin cf. p. 171; inzake : verhouding gezinshulp-bejaardenhulp cf. p. 173).
23. De SPT-idee werd door de BGJG gelanceerd in 1967. Deze eis stond centraal op het Congres van de BGJG gehouden te Wieze op 19/20 oktober 1968. Een wettelijke beschikking inzake werd verpakt in een geheel van maatregelen in de Wet van 5 januari 1976.
24. Zie ondermeer hierover : de gedachtenwisseling tussen P. Rubbens en W. Dumon in : *Volwaardig Gezinsbeleid in Vlaanderen*, 6, (1977), 3, 16-21. Negentienhonderd vijfenzeventig werd door de V.N. uitgeroepen tot het internationale jaar van de vrouw. Voor wat België betreft had de officiële opening plaats in het Egmontpaleis op 27 januari 1975, de slotzitting op 17 december in het Congrespaleis. Op deze slotzitting werd een pamflet verspreid door het vrouwenoverlegcomité geheel gericht tegen de SPT. Voor de tekst van dit pamflet zie : DUMON, W., *Het Profiel van het Vlaamse Gezin in : Twintig Eeuwen Vlaanderen. Deel 7. De Vlaamse Gemeenschap*. Hasselt, Heidelberg, 1979, p. 281.
25. Een goede illustratie van dit standpunt kan gevonden worden in : KONING BOUDEWIJNSTICHTING/OMSCHAKELEN, *Vrouwen banen zich een weg*, Brussel, KBS, 1986.
26. Ook dit is een Europese tendens. Een kritische benadering van deze oude gezinspolitiek nieuwe stijl vindt men o.m. in : FLIESHARDT, P., en STEFFEN, J., *Renaissance der Familie ? Praktische Tips und kritische Fragen zur "neue" Steuer- und Sozialpolitik*. Hamburg, VSA-Verlag, 1986. (Merk op dat hier de twee steunpijlers van het oude gezinsbeleid: fiscaliteit en sociale toelagen aan de orde staan). (Zie ook voetnoot 5: DECOSTER, A., e.a.)
27. Zo onder meer de BGJG. Zie bv. : VAN MECHELEN, F., *Werkloosheid bedreigt de Vlaamse Volksgemeenschap*, *De Bond*, 17.02.1984, p. 3.
28. Maatregel getroffen in 1985.
29. Zie o.m. : BELGISCHE BOERENBOND, *Actualisering Gezinsvriendelijk beleid*, Leuven, B.B., 1985 (pro manuscripto). Zie ook : brochure IDEM, *Gezin gezien ? In crisistijd een aangepast beleid voor Gezinnen*. Leuven, B.B., 1985.
30. Zo schrijft de Voorzitter van de BGJG, F. Van Mechelen, in een hoofdartikel: "Wij kunnen ons niet lange tevreden stellen met een eis voor een huwelijksneutrale fiscaliteit. Wij moeten steeds sterker aandringen op een huwelijksbevoordelende fiscaliteit. De regering moet hiertoe worden aangemaand ook met demografische overweging". *De Bond*, 18-10-85, p. 3. Te vergelijken met een iets eerder verschenen standpunt van de BGJG. Zie : VAN BREEN, M., *Fiscaliteit : wanneer is het de beurt aan de gezinnen ?*, *De Bond*, 30-11-84, p. 3 (Hoofdartikel).
31. K.B. van 8 aug. 1986 (B.S. 27.08.86; van kracht per 01.10.86).
32. Het betreft hier een genummerd (betekent : in uitvoering van de volmachten van de regering) K.B. 244 dd. 31.12.83 (B.S. 25.01.84; van kracht per 01.01.84) dat de OCMW's opdraagt terug te vorderen bij gezinsleden (in de allerjongste weken - begin 1987 - is er een tendens - in de regering - om hierin enige modificatie aan te brengen).

33. Zie hierover o.m. "Bestaansminimum en onderhoudsgeld. Een standpunt van de BGJG", *Welzijnswerk Kroniek*, (1986)102, 25-28.
34. Verscheidene studiedagen werden daar in 1985 aan gewijd, zo o.m. "*Vier praktijkervaringen inzake Thuisbegeleiding*". *Brochure uitgegeven n.a.v. de studiedag "thuisbegeleiding" op 1 maart 1985 te Zoersel*. Zoersel, Monnikenheide, 1985; *Focus op de thuissituatie. Verslag van een studiedag : 18 oktober 1985 in het TPC te Antwerpen*. Brussel, VIW (1986).
35. Zie o.m. het onderzoeksrapport : SPINNEWYN, H., en PACOLET, J., *Kostprijs van de Thuisgezondheidszorg*, HIVA, 5. Zie ook : WATERPLAS, L.M.I., en SAMOY, E.H., "De gehandicaptenzorg op de tocht ?" in : BERENDS, A.B., e.a. *Sociologisch Jaarboek 1975*. Deventer, Van Loghum Slaterus, 1985, 266-284.
36. Zo o.m. de Boerenbond (zie ook voetnoot 29).
37. TOGS : acroniem voor : "Thuiswerkende ouder, gezin, samenleving", een vereniging in 1971 gesticht die echter vooral de laatste jaren (in de jaren 80) zichtbaar aanwezig is in de samenleving.
38. Zie o.m. : EUROPEES PARLEMENT, Rapport fait au nom de la commission des affaires sociales et de l'emploi sur la politique familiale dans la communauté. Rapporteur : Mme Cassanmagnato Cerretti (PARLEMENT EUROPEEN, *Documents de séance 1982-1983*, 03.02.1983 (Doc. PE 78.707/Cef).
39. Officiële installatie van de Commissie : Arbeid ten behoeve van het gezin per 25.03.86.
40. VANDER WILDT, F., "Vier Jaar Gezinsbeleid in Vlaanderen", in : *Seksualiteit - Relaties - Geboortenregeling, Jaarboek '86*. Brussel, CCSO, 1985, 7-14.
41. NIPHUIS-NELL, De emancipatie der seksen en het geboortenbevorderend beleid, *Bevolking en Gezin*, (1984) 2, 201-214.
42. Inzake het debat zelf zie o.m. : LAGAE, L., *Studie over het invoeren van een nieuwe echtscheidingsgrond in België*. (Eindverhandeling, K.U.Leuven, Departement Sociologie, 1977) (pro manuscripto). IDEM, "De aanpassing van de Belgische echtscheidingswetgeving : Een gemiste kans ? *De Nieuwe Maand*, 20 (1977)8, 483-5.
43. BGMG : Acroniem voor "Belangenverdediging van Gescheiden Mannen en hun Minderjarige Kinderen". Beweging, die actief is sinds 1981. Zie o.m.: hun Tijdschrift *Hoop*, 1987, jaargang 9.

BIBLIOGRAFIE

GRØNSETH, E.

1967 Economic family policy and its guiding images in Norway. Inconsistencies and consequences, in P. DE BIE and C. PRESVELOU, *National Family Guiding Images Policies*. Leuven, C.R.S., 9-63.

DE BIE, P.

1963 Politique familiale et politique démographique, *Bevolking en Gezin*, 1, 6-17.

VAN MECHELEN, F;

1957 Het Vlaams gezin bedreigd door proletarisatie, in : IDEM, *De ontwikkeling van de Volkskracht in Vlaanderen*.